

Text 1. "Sommaren 1976" (<http://korta.nu/wnrve>). Novellen beskriver sommaren 1976.

1

Vem är berättare? (1 p)

- Ett barn, kanske ungefär 10 år gammalt
- En vuxen person, som ser tillbaka på sin egen barndom

2 *

Ur barnets synvinkel är det en lycklig sommar. Det beror på att

- Det bara händer bra saker i barnets omgivning
- De vuxna skyddar barnet från att höra talas om olyckor eller hemska saker
- Barnet förstår att det händer otäcka eller farliga saker men tycker inte att det berör honom.

3 *

Varför får morfadern ett vredesutbrott när berättarjaget kommer på besök?

- För att berättarjaget inte vill lära sig göra Molotovcoctails
- För att han inte visar tillräcklig fysisk styrka
- För att han inte gör som mamman säger
- För att han kommer för sällan och hälsar på

4 *

Av texten framgår att morfadern och mamman

- Är oense om pojkens uppfostran
- Ofta grälar
- Tycker olika om huruvida man får använda våld
- Träffas ofta

5 *

Utifrån ordväxlingen mellan pojkens mamma och morfar kan man dra slutsatsen att (Flera alternativ kan vara rätt)

- det är otryggare att leva nu än det var när pojkens morfar var ung
- mamman och morfadern blir väldigt arga på varandra

- mamman och morfadern har olika bild av hur samhället runtomkring dem fungerar
- samhället har förändrats mycket på två generationer
- pojken tycker inte om sin morfar
- mamman kan inte förstå hur morfadern resonerar

Pälsen

av: Hjalmar Söderberg

Det var en kall vinter det året. Människorna krympte ihop i kölden och blevo mindre, utom de som hade pälsverk.

Häradshövding Richardt hade en stor päls. Det hörde för övrigt nästan till hans ämbetsåligganden, ty han var verkställande direktör i ett alldeles nytt bolag. Hans gamle vän doktor Henck hade däremot icke någon päls: i stället hade han en vacker hustru och tre barn. Doktor Henck var mager och blek. Somliga människor bliva feta av att gifta sig, andra bli magra. Doktor Henck hade blivit mager; och så blev det julafton.

- Jag har haft ett dåligt år i år, sade doktor Henck till sig själv, när han vid tretiden på julaftonen, just i middagsskymningen var på väg upp till sin gamle vän John Richardt för att låna pengar. Jag har haft ett mycket dåligt år. Min hälsa är vacklande, för att icke säga förstörd. Mina patienter däremot ha kryat upp sig nästan hela sällskapet; jag ser så sällan till dem nu för tiden. Jag kommer förmodligen snart att dö. Det tror min hustru också, det har jag sett på henne. Det vore i så fall önskvärt, att det inträffade före utgången av januari månad, då den förbannade livförsäkringspremien skall betalas.

Då han hade hunnit till denna punkt i sin tankegång, befann han sig i hörnet av Regeringsgatan och Hamngatan. Då han skulle passera gatukorset för att sedan fortsätta nedåt Regeringsgatan, halkade han på ett glatt slädspår och föll omkull, och i detsamma kom en drosksläde körande i full fart. Kusken svor och hästen vek instinktmässigt åt sidan, men doktor Henck fick likväl en knuff i axeln av den ena meden, och dessutom fattade en skruv eller spik eller något liknande tag i hans överrock och rev en stor lucka i den. Folket samlade sig omkring honom. En poliskonstapel hjälpte honom på benen, en ung flicka borstade av honom snön, en gammal fru gestikulerade kring hans trasiga rock på ett sätt som antydde att hon skulle ha velat laga den på

stället om hon kunnat, en prins av det kungliga huset som händelsevis gick förbi, tog upp hans mössa och satte den på huvudet på honom, och så var allting bra igen, utom rocken.

- Fy fan så du ser ut, Gustav, sade häradshövding Richardt, då Henck kom upp till honom på hans kontor.

- Ja, jag har blivit överkörd, sade Henck.

- Det är just likt dig, sade Richardt och skrattade godmodigt. Men inte kan du gå hem på det där sättet. Du kan gärna låna min päls, så skickar jag en pojke hem till mig efter min överrock.

- Tack, sade doktor Henck.

Och efter att ha lånat de hundra kronor han behövde, tillade han:

- Välkommen till middagen alltså.

Richardt var ungkarl och brukade tillbringa julaftonen hos Hencks.

På hemvägen var Henck i ett bättre lynne än han varit på länge.

- Det är för pälsens skull, sade han till sig själv. Om jag hade varit klok, skulle jag för längesen skaffat mig en päls på kredit. Den skulle ha stärkt mitt självförtroende och höjt mig i människornas aktning. Man kan inte betala så små honorar åt en doktor i päls som åt en doktor i en vanlig överrock med uppslitna knapphål. Det är tråkigt, att jag inte har kommit att tänka på det förut. Nu är det för sent.

Han gick ett slag genom Kungsträdgården. Det var redan mörkt, det hade börjat snöa på nytt, och de bekanta han mötte kände icke igenom honom.

- Vem vet för övrigt, om det är för sent? fortsatte Henck för sig själv. Jag är inte gammal ännu, och jag kan ha misstagit mig i fråga om min hälsa. Jag är fattig som en liten räv i skogen; men det var också John Richardt för inte längesedan. Min hustru har varit kall och ovänlig mot mig på senare tider. Hon skulle säkert börja älska mig på nytt, om jag kunde förtjäna mera pengar och om jag vore klädd i päls. Det har förefallit mig, som om hon tyckte mera om John, sedan han skaffade sig päls, än hon gjorde förut. Hon var visst en smula förtjust i honom som ung flicka också; men han friade aldrig till henne, han sade tvärtom till henne och till alla människor, att han aldrig skulle våga

gifta sig på mindre än tio tusen om året. Men jag vågade, och Ellen var en fattig flicka och ville gärna bli gift. Jag tror inte att hon var kär i mig på det sättet, att jag skulle ha kunnat förföra henne om jag hade velat. Men det ville jag ju inte heller; hur skulle jag ha kunnat drömma om en sådan kärlek? Det har jag inte gjort sedan jag var sexton år och för första gången såg Faust på operan, med Arnoldson. Men jag är likväl säker på att hon tyckte om mig den första tiden vi voro gifta; man misstar sig inte på sådant. Varför skulle hon inte kunna göra det än en gång? Under den första tiden efter vårt giftermål sade hon alltid elakheter åt John, så ofta som de träffade varandra. Men så bildade han bolag och bjöd oss på teatern ibland och skaffade sig en päls. Och så tröttnade min hustru naturligtvis med tiden på att säga elakheter åt honom.

Henck hade ännu några ärenden att uträtta före middagen. Klockan var redan halv sex, då han kom hem fullastad med paket. Han kände sig mycket öm i vänstra skuldran; eljest var det ingenting som erinrade honom om hans missöde på förmiddagen, utom pälsen.

- Det skall bli roligt att se vilken min min hustru kommer att göra, när hon får se mig klädd i päls, sade doktor Henck till sig själv.

Tamburen var alldeles mörk; lampan var aldrig tänd annat än under mottagningstiden.

Nu hör jag henne i salongen tänkte doktor Henck. Hon går så lätt som en liten fågel. Det är eget, att jag ännu blir varm om hjärtat var gång jag hör hennes steg i ett angränsande rum. Doktor Henck fick rätt i sin fömodan, att hans hustru skulle ge honom ett älskvärdare mottagande, då han var klädd i päls, än hon eljest brukade göra. Hon smög sig tätt intill honom i tamburens mörkaste vrå, lindade armarna om hans hals och kysste honom varmt och innerligt. därefter borrhade hon huvudet i hans pälskrage och viskade:

- Gustav är inte hemma ännu.

- Jo, svarade doktor Henck med en något svävande röst, medan han med båda händerna smekte hennes hår, jo, han är hemma.

I doktor Hencks arbetsrum flammade en stor brasa. På bordet stod whisky och vatten. Häradshövding Richardt låg utsträckt i en stor skinnklädd länstol

och rökte en cigarr. Doktor Henck satt hopsjunken i ett soffhörn. Dörren stod öppen till salen, där fru Henck och barnen höllo på att tända julgranen. Middagen hade varit mycket tyst. Endast barnen hade kvittrat och pratat i munnen på varandra och varit glada.

- Du säger ingenting, gamle gosse, sade Richardt. Sitter du kanske och grubblar över din trasiga överrock?

- Nej, svarade Henck. Snarare över pälsen.

Det var tyst några minuter innan han fortsatte:

- Jag tänker också på någonting annat. Jag sitter och tänker på att detta är den sista jul vi fira tillsammans. Jag är läkare och vet att jag icke har många dagar kvar. Jag vet det nu med fullkomlig visshet. Jag vill därför tacka dig för all vänlighet du på sista tiden visat mig och min hustru.

- Å, du misstar dig, mumlade Richardt och såg bort.

- Nej, svarade Henck, jag misstar mig icke. Och jag vill också tacka dig för att du lånade mig din päls. Den har förskaffat mig de sista sekunder av lycka jag har känt i livet.

UPPGIFTER

1. Hur mår doktor Henck? Hur går hans karriär?
2. Varför lånar doktor Henck John Richardts päls?
3. Hur får pälsen doktor Henck att känna sig? Varför?
4. Hur reagerar fru Henck när doktor Henck kommer hem med pälsen på sig? Varför?
5. Beskriv kortfattat förhållandet mellan doktor och fru Henck!
6. Vad menar doktor Henck med att pälsen har förskaffat honom de sista sekunder av lycka han känt i livet?

Ett halvt ark papper

av: August Strindberg

Sista flyttningslasset hade gått; hyresgästen, en ung man med sorgflor på hatten, vandrade ännu en gång genom våningen för att se om han glömt något. - Nej, han hade icke glömt något, absolut ingenting; och så gick han ut, i tamburen, fast besluten att icke mer tänka på det han upplevat i denna våning. Men se, i tamburen, invid telefonen, satt ett halvt ark papperfastnubb; och det var fullskrivet med flera stilar, somt redigt med bläck, annat klottrat med blyerts eller rödpenna. Där stod det, hela denna vackra historia, som avspelats på den korta tiden av två år; allt han ville glömma stod där; ett stycke mänskoliv på ett halvt ark papper.

Han tog ner arket; det var sådant där solgult konceptpapper, som det lyser av. Han lade det på salskakelugnens kapp, och lutad över detsamma läste han. Först stod hennes namn: Alice, det vackraste namn han då visste, därför att det var hans fästmö. Och numret - 15 11. Det såg ut som ett psalmnummer i kyrkan. Därpå stod: Banken. Det var hans arbete. Det heliga arbetet, som gav brödet, hemmet och makan, grunden till existensen. Men det var överstruket! Ty banken hade störtat, men han hade räddats över på en annan bank, dock efter en kort tid av mycken oro.

Så kom det. Blomsterhandeln och hyrkusken. Det var förlovningen, då han hade fickan full av pengar. Därpå: möbelhandlarn, tapetserarn: han sätter bo. Expressbyrån: de flytta in. Operans biljettkontor: 50 50. De äro nygifta och gå på Operan om söndagarna. Deras bästa stunder då de själva sitta tysta, och råkas i skönhet och harmoni i sagolandet på andra sidan ridån.

Här följer ett mansnamn, som är överstruket. Det var en vän, som nått en viss höjd i samhället, men som icke kunde bära lyckan, utan föll, ohjälpligt, och måste resa långt bort. Så bräckligt är det!

Här synes något nytt ha inträtt i makarnes liv. Det står, med en fruntimmershand, och blyertspenna: "Frun". Vilken fru? - Jo, den med den stora kappan och det vänliga deltagande ansiktet, som kommer så tyst, och aldrig går genom salen, utan tar korridorvägen till sängkammaren. Under hennes namn står Doktor L. För första gången dyker här upp namnet på en släkting. Det står "Mamma". Det är svärmodren, som diskret hållit sig undan för att icke störa de nygifta, men nu påkallas i nödens stund, och kommer med glädje, efter som hon behövs.

Här börjar ett stort klotter med blått och rött. Kommissionskontoret: jungfrun har flyttat, eller skall en ny anställas. Apoteket. Hm! Det mörknar! Mejeribolaget. Här rekvireras mjölk, tuberkelfri. Kryddbon, slaktarn etc. Huset börjar skötas per telefon; då är husmodren icke på sin plats. Nej. Ty hon ligger till sängs.

Det som sedan följde kunde han icke läsa, ty det börjar skymma för hans ögon, som det måtte göra för den drunknande på havet, när han skall se igenom salt vatten. Men där stod: Begravningsbyrån. Det talar ju nog! - En större och en mindre, underförstått, kista. Och i parentes var skrivet: av stoft. Sedan stod där intet mer! Stoft slutade det med; och det gör det. Men han tog solpapperet, kysste det och lade det i sin bröstficka. På två minuter hade han genomlevat två år av sitt liv.

Han var icke böjd, när han gick ut; han bar tvärtom sitt huvud högt, som en lycklig och stolt människa, ty han kände att han dock ägt det skönaste. Hur många arma, som aldrig fått det!

UPPGIFTER

1. Vad handlar novellen om? Skriv ett kort referat på några rader där du sammanfattar det viktigaste i novellen.

2. Redan i novellens första mening kan läsaren förstå att något sorgligt har hänt den unge mannen. Strindberg säger inte rätt ut vad som har hänt. Hur gör han istället?
3. Vad menar Strindberg med meningen "ett stycke mänskoliv på ett halvt arkpapper"?
4. Vad är det för ark/papper som mannen läser?
5. Vem är frun med den stora kappan och det vänliga deltagande ansiktet?
Varför skriver inte författaren ut vem hon är utan lämnar åt läsaren att fundera? Vilken effekt ger detta?
6. Vad har hänt mannens hustru? Hur får man som läsare reda på det?
7. Vad är det sista som står på arket? Vad betyder det?
8. Hur känner sig mannen när han stiger ut genom bostaden? Varför känner han sig på detta sätt, trots det som hänt honom, tror du?
9. Vad tyckte du om Strindbergs korta berättelse? Motivera ditt svar!

Länk till en läsförståelse med tillhörande frågor. Jämförelser mellan två texter.
<http://frokenpernilla.blogspot.se/2013/01/ak-9-skrivuppgift-med-lasforstaelse.html>

Här kan man scrolla ner och se fler läsförståelseövningar.
<http://frokenpernilla.blogspot.se/search/label/svenska%20%C3%A5k%209>

Du får här två texter. De är av två olika texttyper.

Den första är en lärobokstext för årskurs nio, som i sin tur baseras på en essä om barnlitteratur av Örjan Lindberg.

Den andra texten är ett debattinlägg, men är inte skriven som debattartikel. Texten är ursprungligen ett tal. Trots den lättsamma tonen handlar den om ett allvarligt ämne.

Den första texten är således lite enklare, mera av en faktatext, medan den andra kräver långsammare läsning.

Efter texterna följer en rad med frågor. Lös frågorna på egen hand.

Uppgift 1, Barnböcker och vuxenlitteratur

Skiljer sig barnböcker från vuxenlitteratur?

Många berömda vuxenböcker har skrivits om och anpassats för att barn och ungdomar ska kunna läsa dem. Till dessa hör t.ex. Daniel Defoes Robinson Crusoe, Jonathan Swifts Gullivers resor och Walter Scotts historiska roman om riddaren Ivanhoe. Vilka skillnader finns det mellan vuxenlitteratur och barnböcker?

Några av dessa skillnader kan man upptäcka genom att granska hur de böcker som ursprungligen var avsedda för vuxna har ändrats för att barn ska vilja läsa dem.

Låt oss först se på Robinson Crusoe som Daniel Defoe skrev 1719. Flertalet barn har läst den i upplagor som bär spår efter den bearbetning som den tyske pedagogen Joachim Heinrich Campe gjorde kring 1780. Campe ville visa hur en alldeles ensam människa – lat och okunnig – lär sig hantverk och jordbruk och skapar välmåga och ett slags lycka åt sig. Defoe hade låtit Robinson bärga en rad förnödenheter från det skepp som han hade förlist med. Campe låter sin Robinson vara tomhänt och till och med sakna eld.

Först långt fram i berättelsen, efter det att Robinson fått Fredag som tjänare, låter han dem tillsammans bärga utrustning från ett annat skeppsvrak. Campe skriver inte så mycket om Robinsons ensamhet och skräck eller om att Robinson blir allt mera religiös. Campes Robinson är yngre, bara 19 år. Campe undervisar mer om växter och djur och han lägger in en rad moraliska kommentarer för att fostra de unga läsarna.

Troligen gör Campe rätt när han tar bort skildringen av den vuxne Robinsons psykologiska och religiösa utveckling. Kvar är de spännande händelserna, nybyggeräventyret på en obebodd ö.

Senare tiders Robinsonböcker för ungdom har sett likadana ut, fast man har låtit Campes många moralkakor försvinna. En hel del av Defoes vuxenbok finns kvar, men det som inte passar ihop med barnets erfarenheter och intressen saknas.

Ett annat exempel på en bearbetad vuxenbok är Swifts Gullivers resor. Barnböckerna berättar nästan alltid om Gullivers vistelser hos lilleputtarna och hos jättarna, däremot inte om de senare resorna. Att besöket hos de talande hästarna inte brukar finnas med beror på att Swift där visar sitt förakt mot människorna. Men inte heller det politiska samtal som Gulliver för med jättarnas konung brukar vara med. Där kritiserar han sin tids politiska liv i England. Barnboken är i väsentliga avseenden en annan än den som Swift skrev.

Av Walter Scotts Ivanhoe brukar ganska mycket av den ursprungliga boken finnas kvar i upplagorna för barn och ungdom. Förkortningar har gjorts och de drabbar vanligen Scotts mycket långa beskrivningar av kläder, vapen och hus. Språket har förenklats en smula. Men händelseförloppet och beskrivningen av människornas karaktärer finns kvar.

Den rimliga förklaringen till detta är att vuxenbokens händelser är spännande och mycket tydligt skildrade och att karaktärerna är enkla och lätta att uppfatta. De som gjort om vuxenböckerna så att de passar för barn och ungdom tycks ha tagit sikte på följande:

1. Boken bör vara rik på händelser och äventyr och handla om t.ex. barn, familjer och djur.
2. Skildringen ska vara klar och tydlig och berättelsen får inte flyta för långsamt.
3. Det som berättas eller beskrivs ska ligga nära barnets erfarenheter och intressen. Helst ska innehållet ses med en ung människas ögon.
4. Språket bör inte innehålla obegripliga ord eller allt för krångliga meningar.

Frågor 1. Vad anser författaren till den text du just läst?

Tre av följande påståenden återger bättre än de övriga vad författaren anser om skillnaden mellan barnböcker och vuxenlitteratur. Vilka är de tre påståendena?

- a. Vuxenboken brukar innehålla mera av tankar, känslor, själsliv och religiös tro.
- b. Barnboken idag innehåller mer av moraliskt uppfostrande stoff.
- c. I fråga om händelser och äventyr kan man inte se några skillnader mellan barnböcker och vuxenböcker.

- d. Barn- och ungdomsböcker ska helst handla om unga människors åsikter och problem.
- e. De vuxna läsarna är mer angelägna om en snabb handling om vad barn är.
- f. Barnbokens ord och meningar brukar vara enklare än vuxenbokens.
- g. Barnboken har längre beskrivningar av personer och miljöer än vad vuxenboken har.

2. Motivera ditt val av påståenden i föregående uppgift.

*

Uppgift 2,

En monolog om risktänkande och kärnkraft

Kärnkraftverket Three Mile Island i Harrisburg, Pennsylvania, USA, drabbades av ett partiell härds smälta i mars 1979. Efter mycket oro visade sig säkerhetssystemen fungera varför det radioaktiva utsläppet blev mycket litet.

Olyckan satte ändå igång en enorm diskussion världen över om hur säker kärnkraften kunde anses vara. Den svenske författaren Tage Danielsson bidrog till diskussionen med en skriftlig monolog.

Om sannolikhet Sannolikt va, det betyder väl nåt som är likt sanning. Men riktigt lika sant som sanning är det inte om det är sannolikt. Nu har vi tydligen inte råd med äkta sanningar längre, utan vi får nöja oss med sannolikhetskalkyler.

Det är synd det, för dom håller lägre kvalitet än sanningar. Dom är inte lika pålitliga. Dom blir till exempel väldigt olika före och efter.

Jag menar före Harrisburg så var det ju ytterst osannolikt att det som hände i Harrisburg skulle hända, men så fort det hade hänt rakade ju sannolikheten upp till inte mindre än 100 procent så det var nästan sant att det hade hänt. Men bara nästan sant. Det är det som är så konstigt. Det är som om man menar att det som hände i Harrisburg var så otroligt osannolikt så egentligen har det nog inte hänt.

Sen är det också det att om det som hände i Harrisburg verkligen hände, mot förmodan, så är ju sannolikheten för att det ska hända en gång till, den är ju så oerhört löjligt jätteliten så att på sätt och vis kan man säga att det var nästan bra att det som hände i Harrisburg hände, om det nu gjorde det. För jag menar, då kan man ju nästan säkert säga att det inte kommer att hända igen. I varje fall inte i Harrisburg. Och säkert inte samtidigt som förra gången. Risken för en upprepning är så liten att den är försumbar. Med det menas att den finns inte, fast bara lite.

Nu är ju det här rätt krångligt för gemene man, så egentligen är det väl ingen idé att ha folkomröstning om sånt här. Folk i allmänhet dom tänker förstås på sitt grovhuggna vis

att det som hände i Harrisburg verkligen har hänt. Dom tar det som en sanning. Dom förstår inte att en sak som inte ens är sannolik, den kan ju ännu mindre vara sann. Dom har inte hängt med i utvecklingen. Dom har fått lära sig av sina föräldrar att alltid tala sanning. Tala alltid sanning, barn, sa våra föräldrar till oss. Det får inte vi säga till våra barn utan vi måste lära dom att alltid tala sannolikt. Att säga sannolikheten, hela sannolikheten och ingenting annat än sannolikheten. Så att dom inser att det som hände i Harrisburg inte kan hända här, eftersom det inte ens hände där, vilket hade varit mycket mer sannolikt, med tanke på att det var där det hände.

Frågor

1. Vilket uppfattar du som det viktigaste respektive näst viktigaste ordet i texten?
2. Monologen skall uppfattas som ett tal; vem eller vilka uppfattar du att talet är riktat till?
3. Hur många ord eller uttryck som betecknar sannolikhet hittar du? (Med detta menas ord som är synonymer till sannolikhet eller andra uttryck som har en liknande betydelse.)
4. Hur förklarar Tage Danielsson vad sanning är?
5. Vilket uppfattar du att budskapet i texten är?

<http://www.uhr.se/Global/Internationellt/uttagningsprov/mtrl/ovning-lasforstaelse-CBT-15.pdf>